

KİTAP TANITIMLAR/Book Reviews

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünürleri

Yazar ve Editör: Süleyman Hayri Bolay
Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015.

*Ceyhan Akın CENGİZ**

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünürleri adlı yedi cilt sekiz kitaptan oluşan çalışma, editörlüğünü ve birçok maddenin de yazarlığını yapan, maddelere katkılarda bulunan Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay hocanın bakış açısından Türk düşüncesinin izahıdır. Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay, 1958 yılında bitirme tezi olarak hazırladığı ve halen günümüzde Türk düşüncesi üzerine çalışmaları yapanların başvuru kaynaklarından birisi olan *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi* adlı eserini yazdığından bu yana Türk düşüncesi üzerinde çalışmalar yapmış, dersler vermiştir. Bahsi geçen bu önemli eser hocanın uzun yıllar yapmış olduğu çalışmışların bir ürünüdür. Çalışmalarında üzerinde durulmayan ya da yüzeysel geçilen konulara yönelmiş, metin tahlillerinde bulunmuş, farklı yönlerden düşünürlerin fikirlerini ortaya koymuştur. Editörlüğünü yapmış bulunduğu bu eserde Türk düşünce dünyasının önemli isimleri ele alınmış, alanının uzmanları tarafından düşünürler tanıtılmıştır. Bu çalışmada yer alan yazarlar kendi perspektiflerinden esere önemli katkılarda bulunmuşlardır. Katkıda bulunan yazarların tamamı şunlardır:

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,
ceyhunakincengiz@gmail.com.

Abdullah Uçman, Abdülkadir İlgen, Abu Muslim Akdemir, Açıkgenç Alpaslan, Ahmet Güner Sayar, Ali Coşkun, Ali Utku, Ayhan Bıçak, Ayşe Durakbaşı, Bayram Ali Çetinkaya, Bedri Gencer, Beşir Ayzavzoğlu, Buğra Ekinci, C. Muammer Muşta, Can Karaböcek, Cem Tezer, Cevriye Demir Güneş, Ceyhan Akın Cengiz, Cumhuriyet Arslan, Cüneyt Köksal, David Grunberg, Derya Mengilli, Emine Gözde Özgürel, Emrullah Kılıç, Eyüp Sanay, Fatma Odabaşı, Fazlı Arslan, Fethi Gedikli, Gül Eren, Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Halil İbrahim Düzenli, Hikmet Celkan, Hilal Görgün, Hüsameddin Erdem, Hüseyin Gazi Topdemir, İlkey Erdem, İsmail Köz, Kâmil Yeşil, Kemal Bakır, Kenul Bünyadzâde, Kevser Çelik, Kurtuluş Kayalı, Mehmet Akgün, Mehmet Ali Dombaycı, Mehmet Görmez, Mehmet Karaca, Mesud İnan, Murtaza Korlaelçi, Mustafa Erkal, Mustafa Günay, Mustafa Kara, Mustafa Kök, Mustafa Öztürk, N. Güngör Ergan, Naci Bostancı, Nasrullah Hacı Müftüoğlu, Necmeddin Tozlu, Necmi Uyanık, Nevzat Kösoğlu, Nuray Karaca, Nuray Kuray, Nurten Gökalp, Orhan, Okay, Osman Aydın, Ömer Hakan Özalp, Ömer Osman Sarı, Ömer Özden, Öner Necati, Rabia Karakoyun Gündoğdu, Recep Batu Günör, Recep Ertürk, Recep Kılıç, Recep Şentürk, Sadık Erol Er, Samed Bağçeli, Semra Uçar, Senail Özkan, Sönmez Kutlu, Suad Mertoğlu, Süleyman Dönmez, Süleyman Hayri Bolay, Şaban Ali Düzgün, Şengül Çelik, Şükrü Hanioglu, Tahsin Görgün, Tarık Tuna Gözütoğ, Uğur Odabaşı, Ulug Nutku, Ümit Akça, Vâris Çakan, Yakup Yıldız, Yavuz Akpınar, Yavuz Unat, Yılmaz Özakpınar, Yılmaz Soyuy, Yusuf Kaplan, Yümni Sezen, Zeki Arslantürk.

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay düşüncesinin bir süreç olduğunun altını çizmektedir. Bu süreç aynı zamanda varoluşsal bir yapıya sahiptir. Ortaya konan bu çalışması da Türk düşüncesinin varoluş süreciyle ilişkilidir; bu düşüncesinin inşasına yönelik bir katkıyı ifade etmektedir. Kitapta özellikle ansiklopedik bir yöntem benimsenmediği belirtilmiştir. Eser, düşünürler temelinde onların yönedikleri temel sorunları ve getirdikleri çözüm önerileri açıklanmıştır. Düşünürlerin ele alınış biçimleri, çalıştıkları ve eser verdikleri konular çerçevesinde ve kronolojik sırayla sunulmuştur.

Siyasi, idari ve sosyal düşünce temsilcilerinin ele alındığı ilk ciltte Sadık Rıfat Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Tunuslu Hayreddin Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Said Halim Paşa, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Prens Sabahaddin, Mehmet İzzet gibi düşünürler yer almaktadır. Ahmet Cevdet Paşa üzerine birçok yazarın yazdıkları, bu düşünürü bütün yönüyle ortaya konmasını sağlamıştır. Ziya Gökalp, Prens Sabahaddin, Mehmet İzzet'in görüşleri ayrıntılarıyla ele alınıp işlenmiştir.

Siyasi, idari ve sosyal düşünce temsilcilerinin incelendiği ikinci ciltte Nihat Nirun, Erol Güngör, Cahit Okurer, Seyyid Ahmet Arvasi, Nevzat Kösoğlu, Mustafa Erkal'a; iktisadi düşünce içerisinde Ahmet Hamdi Başar, Sabri Ülgener'e; sosyalist düşüncede Parvus Efendi, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mehmet Ali

Aybar, Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir, İdris Küçükömer, Doğan Avcıoğlu, Kadrocular, Yön Dergisi'ne; Tarihi düşünce içerisinde Zeki Velidi Togan, Mehmet Fuat Köprülü, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu'na ve Milliyetçi Akıma yer verilmiştir.

Bilimsel ve felsefi düşünce temsilcilerinin yer aldığı üçüncü ciltte Türk Düşünce Tarihinde Anadoluculuk, Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa, Hoca Tahsin Efendi, Ali Sedad, İbrahim Edhem Mesut, Ahmet Naim, Salih Zeki, Rıza Tevfik, Ahmet Rıza, Ahmet Şuayb, Ahmet Midhat, Ahmed Muhiddin, Salih Nabi, Fuad, Baha Tevfik, Ahmet Nebil Çıka, Subhi Edhem, Celal Nuri İleri, Enerjetizm okulu gibi maddeler izah edilmektedir.

Bilimsel ve felsefi düşünce temsilcilerinin devamı olan dördüncü cildin I. kitabında, spritüalist düşüncenin temsilcileri İsmail Fenni Ertuğrul, Şehbenderzade Ahmet Hilmi, Mehmed Ali Ayni, Mustafa Şekip Tuğç, Nurettin Topçu; Sadri Maksudi Arsal, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Mehmed Emin Erişirgil, Avram Galanti, Tekinalp (Moiz Kohen), Hasan Ali Yüce, Nusret Hızır, Mehmet Karasan, Takiyettin Mengüşoğlu, Ernst Von Aster, Hans Reichenbach, Macit Gökberk, Hamdi Rağıp Atademir gibi düşünürlerle yer verilmiştir.

Bilimsel ve felsefi düşünce temsilcilerinin devamı olan dördüncü cildin II. kitabında, Mümtaz Turhan, Aydın Sayılı, Bedia Akasrsu, Vehbi Hacıkadiroğlu, Nermi Uygur, Necati Öner, Mubahat Küyel Şerif Mardin, Teo Grünberg, Yılmaz Özakpınar, Hilmi Yavuz, İoanna Kuçuradi, Ömer Naci Soykan, Ahmet İnam, Teoman Duralı, Şafak Ural, Alpaslan Açıkgenç, Betül Çotuksöken, Uluğ Nutku, Milay Köktürk gibi düşünürler yer almıştır. Ayrıca *Felsefe Arşivi*, *Felsefe Dünyası*, *Tabula Rasa* dergileri tanıtılmaktadır. Bu kitapta bu kısımların yanı sıra Cumhuriyet'ten bugünü sanat düşüncesinin bazı temsilcilerine değinilmektedir. Ayşe Şasa, Musiki Tartışmaları, İsmail Tunalı, Turgut Cansever, "Düşünce ve Mimarının Birlikteliği" maddelerine yer verilmiştir.

Ahlaki ve edebi düşünce temsilcilerinin ele alındığı beşinci ciltte, Ahlaki düşünce temsilcilerinde Abdullah Behçet, Ali Seydi, Hüseyin Remzi, Ömer Ferit Kam, Celal Nuri İleri, Ömer Nasuhi Bilmen, Enver Benhan Şapolya gibi çok sayıda düşünürle yer verilmiştir. Yine aynı ciltte edebi düşünce temsilcileri içinde Tevfik Fikret, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Nazım Hikmet Ran, Peyami Safa, Samiha Ayverdi, Cemil Meriç gibi düşünürlerle yer verilmiştir.

Dini ve tasavvufi düşünce temsilcilerinin ele alındığı altıncı ciltte dini düşünce başlığı altında, İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi Yazır, Şemseddin Günaltay, Hüseyin Atay, Hayrettin Karaman, Hasan Onat gibi düşünürlerle yer verilmektedir. Tasavvufi düşünce uzun bir yazıyla Mustafa Kara tarafından aktarılmış, bu yazıya çeşitli ekler yapılmıştır. Daha sonra bu ciltte "Kur'an'a Dönüş Hareketi ve Mezhepler Tarihi Düşüncesi" ele alınıp işlenmiştir.

Türk Dünyası düşünür temsilcilerinin incelendiği yedinci ciltte, Muhammed Abduh, İsmail Gaspiralı, Muhammet Bayram el-Hamis, Musa Carullah Bigiyev, Mehmet Emin Resulzade, Selahaddin Hallilov gibi fikir adamlarına yer verilmiştir. Genel bir değerlendirmeye bu kapsamlı çalışma sona erdirilmiştir. Birçok alanla ilgili fikirler ileri sürmüş olan düşünürlerin hangi düşünürün hangi ciltte yer alacağı, ele alınan düşünürün etkili olduğu düşünce sistematğine uygun olarak belirlenmiştir.

Bahsi geçen çalışmada Türk düşüncesinde etkili olan bütün düşünürlere yer vermeye çalışıldığı eserin girişinde belirtilmiştir. Ancak uzun ve zorlu bir çalışmanın ürünü olan bu eserde, yer alması arzulanan düşünürlerin bir kısmı çeşitli aksaklıklar nedeniyle yansıtılamamıştır.

Düşünce hayatımıza katkıda bulunan münevverler anlatılırken öncelikle hayat hikâyelerine, yetiştikleri ortama, etkilendikleri kişilere, akımlara ve çevrelere yer verilmiştir, daha sonra fikirleri ve kaleme aldıkları eserler incelenmiş, maddenin en sonunda ise genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Ele alınan düşünürlerin ileri sürdükleri alanlardaki bütün fikirleri, çeşitli yönleriyle tanıtılmaktadır. Bahsedilen düşünürün fikirlerinde değinilmesi gerektiği düşünülen ancak eksik kalan hususlara “Ek”ler başlığı altında değinilmiştir. Ayrıca bazı düşünürlere ait hatırlara da yer verilmiştir.

Bu eserin ortaya konmasında amaç özellikle Türk düşüncesine yapılmak istenen katkıdır. Öncelikle bu eser, Türk düşüncesi üzerine bir özbilinç oluşturma çabasının bir ürünüdür. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Düşünürleri* adlı çalışma, Türklerde felsefe, düşünce, yüksek felsefe olmadığı iddiasına itirazın bir vesikasıdır. Ayrıca, Türkçe felsefenin imkânı olmadığını ileri sürenlere karşı hem düşünür örnekleriyle hem de dilin imkânı açısından (sunuş kısmına bakılabilir) karşı koymanın delili niteliğindedir. Bu çalışma kendi kültürünü, kimliğini, sorunlarını bilen ve bu sorunlara çözümlerle yeni yaklaşımlar getirebilen kişilerin yetişmesinde rehber olabilecek niteliktedir. Eser kendi öz değerlerimizle, aklımız, vicdanımız ve bilincimiz ile tefekkür edilebileceğini bize göstermektedir. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Düşünürleri* başlıklı bu yapıt Türk düşüncesindeki önemli bir boşluğu doldurmakta, düşünce hayatına önemli katkılarda bulunmaktadır.